

Ötven év – ötezer szóban

Az ötven évvel ezelőtti tavaszon nagyon elfoglalt voltam. Szerveztem egyetemi csoportot érdeklődő tagjai számára egy szép felvidéki utat (Kassa, Eperjes, Késmárk, Bártfa), orosz szakosként pályáztam egy ösztöndíjas moszkvai tanévre, gyűjtöttem a Cserépfalvi Kiadóról készítendő dolgozatomhoz az anyagot korábbi munkahelyemen, a nemzeti könyvtár hírlaptárában. A pályázatot elnyertem, ősszel indultunk ötvenen a Lomonoszov Egyetemre. Ismertebb társaim voltak: Aczél Endre (újságíró), Szántó Péter (OMIKK, TMT), Balázs-Piri Krisztina (újságíró).

Nyáron a dolgozat is megíródott Nyírbátorban, a szakmai gyakorlat idején. Közben foci világbajnokság (Alberték legyőzték a brazilokat), sok kirándulás a csodás bátorligeti ősláp vidékén. A dolgozatot a bizottság díjazta, ám fontosabb ennél, hogy Dezsényi Béla arra biztatott, tömörítsem a hatvan oldal feletti anyagot, és akkor van remény a *Magyar Könyvszemlé*be bekerülni. Írásom 1968 végén napvilágot is látott. Huh, milyen büszke voltam, hogy már ötödéves koromban...

Így kezdődött az, hogy komolyabban írósgálásra adtam a fejem.

A dolgozat születése közben sokszor beszélhettem Cserépfalvi Imrével, a neves kiadóval, aki akkor a mai MKKE elődjét, a Könyvkiadók és Kereskedők Tájékoztatói Központját vezette, és mint ilyen, hozzásegített ahhoz, hogy a *Könyvtájékoztató* című havi lap szerkesztőségének külső munkatársa lehessenek, és pedig Bor Ambrus író szárnyai alatt. A Cserépfalvival folytatott beszélgetések számos részlete máig elevenen él bennem, például amit az államosítás pillanatáról mesélt, amikor egy perc alatt el kellett hagynia irodáját, és még személyes dolgait – családi fényképeket, József Attila kézírásait stb. – sem vihette magával (e kincsek a zúzda áldozatai lettek). Ma a Rákosi-korszak könyvtártörténetét kutatjuk munkatársaimmal, ezek az élmények is erősítenek az akkori valóság feltárásának elszántságában.

Család és pályaválasztás

Felvetődhet, hogyan is lettem könyvtáros? Nagy létszámú, kiterjedt értelmiségi családból jövök, ötödik fiúként. Apai ágon az ősök a reformkor óta patika-tulajdonosok voltak (Körmeny, Oroszlános patika), mígnem nagybátyám idejében, 1950-ben államosították a többi gyógyszerházzal együtt. Szeretem felidézni a dédapákat: apai ágon a másik Techet

Bódog (Félix) vízimolnárként kezdte a XIX. század hetvenes éveiben, a lehető legalulról, ám kiváló szervező-vállalkozó tulajdonságaival odáig vitte, hogy a világháború éveiben egy bucsui kismemesi gazdaságot vehetett meg – apám később itt gazdálkodott –, miközben Szombathelyen már többemeletes bérháza is állt. Egy példát említek a felismert lehetőségek közül. Felsőbedi (ma Burgenland, Oberbildein) vízimalmával áramot fejlesztett, az árammal fűrésztelepet hajtott, azon feldarabolta a stájer hegyekben vett rönköket, azt elszállította a fában szegény Bácskába, ott megvette Európa legjobb gabonáját, azt megőrölve eladta a hegyi embereknek, ahol meg épp a gabona hiányzott. Ehhez persze kellett a monarchia tágassága, sokarcú lehetőségeinek világa. Anyai dédapám, Carl Wildner a kiegyezés előtt megszállt – ám szépre fogékony – katonatisztként érkezett a Felvidékre. Ott egy elmagyarosodott ifjú hölgybe lett szerelmes, aki hamarosan magyar kokárdát kötött a tiszta úr pipájára. Lett is fegyelmi, meg évekre szóló eltávolítás, a messzi Milánó környékére. De jött a kiegyezés, a házasság szép Etelkájával, Carlból meg a magyar honvédségnél később Károly lett. Nyugdíjba vonulásakor tábournoki rangot kapott, – nemesi címet már előbb. Kisebbik fia a nagyapám, Wildner Ödön, aki száz évvel ezelőtt a főváros kulturális és szociálpolitikai ügyeinek felelőseként, Bárczi István polgármester bizalmasaként írta be magát a történelembe (*Népművelés* című folyóiratokról hosszabb tanulmányt írtam, ami a *Könyvtári Figyelő* 2008. 4. és 2009. 1. és 2. számában jelent meg három részben). Meg azzal is, hogy a Fővárosi Könyvtárba kívánczó Kőhalmi Bélát hozzásegítette e szándéka teljesítéséhez, lévén hogy Wildner és Szabó Ervin jó barátok voltak. Kőhalmi a jó tettet azzal viszonzta, hogy 1962-ben, amikor az érettségi után könyvtárösszágra kívántam én is adni a fejem, besegített az OSZK Hírlaptárába.

Másik anyai dédapám, Szathmáry György, a kiegyezés után újságíró volt Jókai Mór *A Hon* című napilapjánál. A szegei árvíz után elkísérte főnökét a Tisza-parti városba, ahol a nevezetes Kass Szállóban háltak meg, és a tulajdonos szép és művelt Erzsike nevű lánya lett hamarosan a felesége. Szathmáry a továbbiakban tíz évig országgyűlési képviselő, majd a minisztériumban az „elemi népoktatás” felelőse, mai szóval szakállamtitkár lett. Tehát a dédapák – a precíz patikus, a helyzetfelismerő vállalkozó, a művészetkedvelő katona, a jeles művelődéspolitikus – megérdemelnek néhány jó szót...

Édesanyámról, Wildner Éváról itt nem tudok érdeme szerint beszámolni, ő olyan kifejezhetetlenül nagy alakja mindannak, amivé lettem. Csak „tárgyszavakban”: derű, lendület, soha nem csüggedő optimizmus, bizalom a gyerekeiben, végtelen segítőkészség minden esett irányában – és még mi minden jellemezte! Csodálatos ember volt. Apám zárkózott egyéniség volt, miközben a megbízhatóság szobrát róla mintázhatták volna.

Tehát 1962 és 1964 között OSZK Hírlaptár. Sok ismert kutatót szolgálhattam ki: Csánádi Imre költőt, Passuth László író, az irodalomtörténész Pándi Pált és Szabolcsi Miklóst. Meg egy bogaras öregurat, aki azt akarta bizonyítani, hogy róla mintázta Molnár Ferenc *Pál utcai fiúk* Nemeček Ernőjét. Az akkori Hírlaptár csodálatos „televény” volt: idősebb tudósok, mint a mára sajnálatosan elfeledett Takács Menyhért; érett tudósok, mint a történész Kemény G. Gábor; leendő nagyságok, mint Kókay György irodalom- és sajtótörténész. Ő majdan, 2001 őszén, doktori védésem elnöke lett. Szintén raktárosként volt számos ifjú titán körülöttem: a kedves természetű, finom tehetségű Fogarassy Miklós, vagy a kiváló koponya Kulin Ferenc. Sokat segített következő évi felvételi vizsgámra való felkészülésemben. És végül ott voltak ’63-as „amnesztia” révén szabadult ötvenhatosok. Akkor szabadult Molnár István ügyvéd, raktáros kollégám, miként Tóth Lajos is, aki azután élete végéig a nemzeti könyvtárat szolgálta.

Ki ne felejtsem a csodás nőket! A sugárzó ifjú, harmincas Izsó Livia és Lakatos Éva egymással szemben ültek, s én, a „tanyasi” világból jött ifjúként kissé pirulva mertem közelükbe settenkedni. A Hírlaptárhoz kötődik az első nagy szerelem Sz. iránt. A néha adódó szabad negyedórákban meg bele lehetett nézni a reformkori *Életképek*be vagy a *Nyugat* számaiba. A Hírlaptár nagy iskola volt, felért egy második érettségivel.

Az egyetemen az orosz-könyvtár szakot 1964-ben kezdtem. A fehérvári József Attila – a korábbi és mai Ciszterci Szent István – Gimnáziumban (a közeli Sárpenteléről bejáróként) orosz tagozatos osztályban végeztem, így logikusan adódott az orosz választása. „A” könyvtárat a gimnáziummal szemben működő megyei könyvtár szolgáltatásai által ismertem meg. Volt ugyan egy meghökkentő élményem: negyedikben egy gyakorló tanárnő bukkant fel körünkben, épp a jelentkezés ideje táján, aki végzős könyvtáros hallgató volt, és mindenképp le akart beszélni e szakra való jelentkezésemről. (Megjegyzem: hamarosan öngyilkos lett.)

Ha nehezebb pillanatokban néha felmerül bennem, miért is léptem a könyvtári világ „mezejére”, jöhet a számadás: ez épp nekem való volt. Tágas világ, amelytől sokat kaptam, és tán tehettem is ezt-azt.

A könyvtár szakos képzés jó is volt, meg nem is. Valami hiányzott belőle számomra, talán a lendület, a modernség. Talán nem is minden tanár volt egészen odavaló. Bizonyos tárgyak (a katalogizálás története) is furának tűntek, miközben a dokumentáció és szakkönyvtárügy csak választható stúdium volt. Utólag visszagondolva emlékezetes élmény volt, amikor Vásárhelyi Pál elvitt minket a nagyhatalmú Országos Tervhivatalba, ahol egy számítógépes perifériát csodálhattunk meg, persze illő távoból. Viszont tenger sok igazi egyetemi élményem volt: Hahn professzor vallástörténeti előadása a zsúfolt előadóteremben, az Egyetem Színpad fantasztikus műsoraival, a legújabb magyar filmek bemutatói, a rendezők (mint Kovács András) részvételével. Szívesen emlékezem csoporttársaimra; Buza Domival, Szligán (Visnyik) Katival, Vörös Mártival (Józsa Sándorné) máig él barátságunk.

Verseket is farigcsáltam. (Ki nem bűnözik ifjú korában?). Baráti kapcsolatban álltam a költő Utassy Józseffel, azaz Dzsóval, nála is maradt örökre egy Pilinszky-kötetem... Az irodalmi folyóirat, a *Tiszta Színnel* jobb megismertetésére programot szerveztem. Közben gimnazisták orosz-tanításából némi zsebpénzre tettem szert, a tanulmányi és szociális ösztöndíjat kicsit kiegészítve önellátóvá váltam, miközben rokoni albérletben, szabadon élhettem Wildner-nagybátyáméknál a Városmajor utcában. Azután jött a moszkvai év, a Lomonoszov Egyetem, megdöbbenően vaskalapos, mondhatni, sztálinista szemléletével. Ám a magyar csoport vidám volt, és utazni is lehetett a két kontinens nagyságú birodalomban: télen Közép-Ázsia (Taskent, Szamarkand, Buhara, a tádzsikisztáni Pamír-hegység), tavasszal a Baltikum (Vilnius, Riga, Tallinn) és Leningrád, nyáron a kazahsztáni „szűzföld” (épitőtábori munka 40 fokos melegben), majd jutalomként Észak-Kaukázus (Puskin, Lermontov nyomában), Fekete-tengeri tartózkodás. Kiskamasz kori lázas utazási olvasmányélményeim valósággá váltak...

Kecskemét, KMK és a saját családom

Felnőtt évek. Kovács Máté professzorunk gyűjtötte a munkahelyi lehetőségeket. Én tudatosan olyan helyet kerestem, amely nem olyan nagy, mint a nemzeti könyvtár (itt a munka „futószalagján” mindössze egy részlet gondozása juthat nekem), és nem is túl

kicsi. Így ideális választásnak tűnt a kecskeméti Katona József Megyei Könyvtár. És tényleg, rengeteg alapvető élményem fűződik a másfél évhez, amelyet ott töltöttem. Az alföldi táj, a kultúra – a magisztrátus (egyben könyvtárunk) épülete közelében halt meg szívrohamban Katona József drámaköltő –, és főleg az emberek. Leginkább három kollegina: Heltai Júlia, Bodor Kati és Király Iluska, meg valódi értelmiségi férjeik. Sokat jártam a megyét, például könyvet és filmet vittünk a tanyákra, és én az akkor új szovjet Anna Karenina-film vetítése előtt azt magyaráztam, ne csak a ruhákat nézzék, érezzék át az emberi szenvedélyeket, a sors kemény csapásait is ... Munkaköröm a tájékoztatás és a helyismereti gyűjtemény kezelése, fejlesztése volt.

Másfél év után következett a váltás: lehetőségem nyílt a nagyhírű KMK-ba, a mai Könyvtári Intézet elődjébe, a Könyvtártudományi és Módszertani Központba kerülni. Ekkor már Fogarassy Miklós is ott tevékenykedett a lendületes Papp István igazgatása alatt. Papp számomra az elmúlt fél évszázad legnagyobb hazai könyvtáros alakja. Sorsom ajándéka, hogy újabban baráti látogatásra fogad otthonában. Osztályvezetőm a lenyűgöző egyéniségű Bereczky László, kitűnő osztályos társaim: Horváth Tibor, Kondor Imréné, Sárdy Péter, Cholnoky Győző voltak. S az intézetben hány kitűnő elme dolgozott! Vargha Balázs, Sallai István, Fodor András és még sokan mások. Akkoriban a KMK-nak elképzelhetetlenül nagy tekintélye volt. Ha vidékről felszaladt a fővárosba valamit elintézni egy vidéki igazgató, akkor biztos bejött egy kávéra, kupica italra, és folyt a világmegváltás. Sok jó dolog született ott, én pedig megtanultam öt év alatt a modern szakmát (második diplomával felérően), persze oroszul, németül és kicsit angolul is olvasva a fontosabb irodalmat. Ám volt a munkánknak egy „szervi” baja: mind gyakrabban éreztem, hogy az intézetben gyártott elképzelések, jövőbe mutató anyagok szép lassan, fokozatosan a papirkosárban landolnak. Ebben nem a KMK volt a hibás, hanem a főhatóság, még inkább a „lassuló” idő, a Kádár-rendszer enerválttá válása. Így a negyedik évben elkezdtem körülnézni, merre irányítsam lépteimet. Még a kecskeméti megyei könyvtár igazgatását is megpályáztam, ám azt Lisztes László nyerte el.

Nagyon jó „vice” volt, hogy 1971-ben, éppen április 1-jén ismerkedtem meg azzal a minden tekintetben különleges személyiséggel, aki ősszel – egy mesés erdélyi utat követően – már feleségem is lett, Belohorszky Márta Máriával. Neki apai ágon a felmenői évszázadokon át evangélikus lelkészek voltak a Felvidéken, majd dédapját hívták el Újvidékre, ahol szuperintendensként szolgált. Minden evangélikus lelkészi családdal rokonságban álltak: egyik dédapja a nyomdász Hornyánszky Viktor, és volt Sztéhlo-ős is. Márta (1944-2005) sírjához menet meg-megállok Sztéhlo Gábor sírjánál, és elcsodálkozom, milyen lelkerő működött benne, hogy fiatal feleséggel, két kisgyerekekkel, 35 évesen minden veszélyt vállalt 1944-ben embertársai mentése érdekében. Márta szülei tanárok voltak, hatalmas tudással – és drámai sorssal. Mindketten „trianoni” menekültek; anyósom apja Dél-Erdélyben főszolgabíróként dolgozott 1918 végéig, amikor távoznuk kellett, és jött a vagonlakás, a nélkülözés. Ez a törés 1945-ben durván megismétlődött: apósom nem maradhatott tanár a nyíregyházi evangélikus gimnáziumban. Négy gyerek nőtt náluk, az idősebbek zenei pályán próbáltak érvényesülni, míg öccse, Pali neves irodalomtörténész-kritikus lett. Két jelentős esszékötet maradt utána. Márta Debrecenben tanult, a nagy „B”-ék tanítványaként: Borzsák István, Bán Imre, Barta János. Latin, magyar és finn-ugor szakos diplomát szerzett, később még könyvtárosit is. Három gyermekünk született a '70 években: Lőrinc, Balázs és Júlia. A fiúk közgazdásznak tanultak, Juli viszont diploma-

szerző bajnok: az ELTE-n jog, esztétika, német, az amerikai Yale Egyetemen újabb jogi diploma, majd doktorátus a New-York-i Columbián. Amikor 1985-ban eljutottunk az NSZK-ba (Trabanttal – volt is csodálkozás a Bodení tónál), beszereztünk egy Commodore 64-es csoda-masínát. A fiúk kamaszként rögtön rávetették magukat, félév múlva már kis programokat írtak. Manapság többé-kevésbé ezen a közgazda vagy informatikus vonalon érvényesülnek Bécsben és Göteborgban. Júli a nagy tavaknál egy jelentős egyetem (University of Michigan) oktatója lett, idén lát napvilágot könyve az Oxford University Pressnél. Pompás unokák – Panni, Kamilla – nődögélnek Bécsben, erősek, ügyesek, szépek, okosak. A humor is velük született: nagypapából így néha nagypaprika leszek...

Moszkva

1974 végén bukkant elő egy nagyon vélt lehetőség: a KGST-országok születőben lévő közös könyvtári-információs rendszerének moszkvai központjába minden tagország pár munkatársat delegálhatott. Orosz tudással ott a helyem, az országnak is jól jöhet – gondoltam. A minisztériumi főnökök melegen pártolták a dolgot, így azután 1975. augusztus elejétől három évet töltöttem a Nemzetközi Tudományos és Műszaki Információs Központban (NTMIK). Nem kellett több mint pár hét vagy hónap, hogy rájöjjenek: keserves tévedés áldozata lettem, ez egy totálisan hierarchikus intézmény, a szakmai tudás nem épp elsődleges, a „láger” számítógépes információs rendszerei inkább csak papíron léteznek... Mi meg kézzel írhatjuk anyagainkat, majd kemény bürokratikus menetek révén lesz ebből gépelt-sokszorosított formában szétküldhető előterjesztés. Ráadásul Moszkva és a birodalom tíz év alatt gyökeresen megváltozott: ami korábban nem volt kérdéses (kenyér, tej, vaj, felvágott, sajt beszerzése), az 1975-ben már hosszasan utánjárást igényelt. Mi pedig két picit gyerekekkel érkezünk. A diplomáciai testület klinikájának idős orvosnője egyszer lakásunkra kijöve beteg kicsinyeink megnézésére, felszólította feleségemet, mutassa, milyen gyógyszereket hozott Magyarországról, és ezek közül jelölje ki, melyiket kell beadni. No comment – mondanák mai kifejezéssel.

Mostanában olvastam egy nagy orosz sinológus anyagában: Mao vezér Kínája olyan halálos fenyegetést jelentett, hogy a hatvanas évek második felétől újra a kolosszális fegyverkezés lett az első számú feladat. A Szovjetunió összeomlása nem csekély részben Mao számlájára írható. Mi ezt akkor nem tudva, keservesen számlálgattuk a hónapokat, napokat: mennyi van még vissza a hazatérésig. Feleségem szűk baráti körben 1977 szilveszteri éjjelén megkockáztatta, hogy szerinte – minthogy semmi sem működik – a birodalom össze fog omlani... Lényeglátás és független személyiség volt e meglátása mögött is.

Számos delegáció fordult meg a NTMIK-ben, a legtöbb hozott nekünk otthoni élelmiszert, gyógyszert, hiányzó gyerekholmit. Örök hála Fügedi Péternének, Szűcs Jenőnének és a többieknek. Fügedi Joli egy ilyen alkalommal felvetette családlátogatásán, hogy talán kedvem lenne a Széchenyi-be hazatérni: a feladat egy új osztály vezetése lehet.

Jó csapatom lett a Repertórium szerkesztőségében, csupa kedves, elkötelezett ember. Nagy szakmai viták nyomán modernizáltuk az 1946-ban indított repertórium tartalmát, partnerként fogadva el az országos szakkönyvtárak – addig párhuzamos, de jobb minőségű – nemzeti szakkönyvtárakat (orvosi, mezőgazdasági, műszaki területen). A társadalomtudományi anyagot – évi kb. tízezer tételt – Horváth Magda kitűnő tárgyszójegyzékét felhasználva tárgyszavazni kezdtük. Ráadásul a friss folyóirat számok beérkezésétől a bibliográfia kiküldéséig tartó „átfutási időt” kemény munkával három hónapra csökkentet-

tük, hogy valóban friss információt adjunk a felhasználók kezébe. (Veszteségnek tartom, hogy 2003-tól már nem jelenthetett meg a repertórium.)

Fügedi Péterné és felettesünk, Zircz Péter főigazgató-helyettes egyre fontosabb dolgokba vont be, majd ennek folytatásaként, 1982-től Fügedi Péterné helyettese lettem. 1993 júniusában pedig jött a „derült égből”-szituáció: Joli nyugdíjba megy, én leszek az utód.

Irány a Vár!

Alig kezdtem munkámat szeptember 1-jén az országos központi szolgáltatások, amikor Zircz súlyos betegséggel kidőlt a sorból. Jött a minisztériumi telefon: én leszek a budavári építkezéssel és a közelgő költözéssel kapcsolatos munkák első számú felelőse a nemzeti könyvtárban. Annak idején, 1964-ben úgy búcsúztattak a Hírlaptárban, mire végzek, a könyvtár 1968-ban már a Várban lesz. Ezek után teltek-múltak az évek, évtizedek...

Alig múlt egy-két hét, szólt a minisztériumi nacsalnyik, hogy a kivitelező vállalat főnöke – úgymond – „feljelentett” minket Köpeczi Béla miniszternél, hogy kezdhetnénk már a költözést, de nem vagyunk felkészülve, hisz’ lám, költöztetési tervünk sincs. Ergo, egy hét alatt legyen! Megcsináltuk, kimutatva a szükséges szállítási kapacitást a konkrétan megjelölt állományrészekhez, a gigantikus katalógusokhoz, a 700 ember irodai dolgaihoz stb. Majd egy évvel később valóban elkezdhattuk a költözést, mire a vári épület legalább alapvetően „zárhatóvá” vált, az épületgépészet is átesett a próbákon, és nem járkált ki-be több száz lengyel vendégmunkás. A nagy költözési roham félév alatt lezajlott. Szerencsénkre enyhe tél adódott, hisz’ nem volt irreális a félelmünk, mi van, ha a lefagyott Duna-hídon haladva a súlyosan megrakott teherautók megbillennek és az unikális kincs vesztélybe kerül... Ilyen baj nem történt. De elvesztettük a 33 éves Vajda Gábort, a szakma egyik legnagyobb reménységét. Én búcsúztattam a Farkasréti temetőben; erre készülve Kőmives Kelemen balladája járt a fejemben. Nagy eredmény élő áldozatot kíván:

*„Csak így állítjuk meg magos Déva várát,
És így nyerhessük el annak drága árát...”*

Új főigazgató, új feladatok

1985. április elején megnyitotta kapuit a nemzeti könyvtár a Budavári Palotában. Nem ideális hely, de a tetemes átépítéssel legalább harminc évre elégséges helyet kínált, ráadásul reprezentatív helyen. Lassan-lassan az olvasó is, a könyvtáros is megszokta az új helyet meg a közlekedést. Ám nem volt kinevezett főigazgatónk. (Miért is lett volna különben egy 39 éves újdonsült főosztályvezető a „vári” költöztetésért felelős?). Végre 1986 tavaszán eldönt, Juhász Gyula történész vállalja magára a terhet, és megpróbálja átvezetni a modern épületben lévő intézményt a legújabb elvárások alig kivehető – még nehezebben kivitelezhető – dzsungeljén.

A nemzeti könyvtár számítógépesítése a „szocialista tábor” eszközeivel nem volt vállalható, Nyugatról meg nem adtak – ha lett is volna rá pénz – a fennálló embargós megállapodások (az úgynevezett COCOM-lista) miatt. A történelemnek kellett közbelépnie: a rendszerváltozással nyílt meg a lehetőség a régóta szükséges modernizálásra. A döntés főleg a kurrens külföldi folyóiratok központi katalógusát (Nemzeti Periodika Adatbá-

zis, NPA) és a kurrens nemzeti bibliográfiát érintette. Az új vezetés nagy gyűjteményi-feldolgozó-nemzeti bibliográfiai főosztályt hozott létre Berke Barnabásné vezetésével (kurrens nemzeti bibliográfia), az NPA pedig Tószegi Zsuzsanna osztályvezetőre és rám várt. Zsuzsa nemcsak teljesen felkészült szakembernek, de kitűnő menedzsernek is bizonyult. Vele is máig tart – nagy örömemre – a barátság. Csak azt sajnálom, hogy a Neumann Digitális Könyvtár és Multimédia Központ sikeres megteremtése és vezetése után nem kapott képességeit megillető, még méltóbb feladatot.

Utolsó évem kiemelkedő feladata volt az IFLA-val, a British Library-vel közösen szervezett nagy nemzetközi dokumentumszolgáltatási konferencia (3rd International conference on interlending and document supply) megrendezése. A budapesti rendezés gondolatát egy Berlin mellett – hajdani Stasi-kiképző központban –1991 elején, a berlini fal leomlása után rendezett konferencián vetettem fel, és az angol kollégák rögtön támogatták az ötletet. Nagy munka volt, de az eredmény – szerintem – komoly sikert is hozott. Az 1972-es IFLA-közgyűlés óta ennyi külföldi szakértő – legalább 250 fő – nem volt honi konferencián. Sikerült pénzeket „kicsiholni” arra is, hogy a szegény keleti szomszédok egy-egy képviselőjét is meghívjuk. Maurice Line és kiváló társai igen elégedettek voltak. Göncz Árpád köztársasági elnök elvállalta a megnyitó beszédet, egyéniségével lenyűgözte a jelenlévőket.

Beárnyékolta örömlőnk, hogy a konferencia utáni napokban hirtelen eltávozott az élők sorából Juhász Gyula, akivel mindig meg lehetett találni a közös nevezőt, sőt, nem egyszer higgadságával, személyiségéből áradó tekintéllyel állt ki mellettünk. Eltávozta azt is jelenti-e, kérdeztem magamtól, hogy nekem talán új helyet kell találnom? Tíz évig vezettem egy „keresztűben” álló főosztályt: az ország könyvtárosai minél jobb központi szolgáltatást kívántak és teljesen jogosan, a nemzeti könyvtáron belül viszont – a rendkívül szűkös lehetőségek közepette – nem mi álltunk a ranglista élén.

Pécs, Kaposvár

1993 júniusában váratlanul levelet kaptam egy pécsi könyvtáros ismerősömtől, aki azt a számomra meglepő információt közölte, miszerint hallja, én megpályázom a pécsi egyetemi könyvtár főigazgatói állását. Ügyes csalétek volt, profi húzás... A levélre kapcsolatfelvétel következett, jártam Pécsset, megtudtam, a regnáló vezető is pályázik. Én akkor most nem – mondtam a kapacitálónak, ám ha az egyetem elutasítja, akkor térjünk vissza a kérdésre. Végül a helyzet épp így alakult, ezért ősszel beadtam a pályázatom Hámori József rektor úrhoz. Hamarosan jött az értesítés: 1994. január 1-től – szenátusi jóváhagyással – öt évre ki vagyok nevezve.

Előzetes bemutatkozásként decemberben szerepelhettem Pécsset a Gulyás Pál emlékére rendezett konferencián (szövege megjelent a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros* 1994 januári számában). A Janus Pannonius Tudományegyetem viszonylag friss képződmény volt, hisz’ a Rákosi-korszakban az orvoskart külön választották, csupán a jogi kar maradt meg „pécsi egyetemként”. A nyolcvanas évek végén került sor a pedagógiai főiskola beolvasztására (a szakok ezután is jó ideig főiskolai diplomát adtak ki az új bölcsészeti-, illetve természettudományi karokon), illetve a fővárosi közgazdaság-tudományi egyetem kihelyezett tagozatának önállósítására külön karként. Érkezésemkor hat kar működött, miután új művészeti kar is született, és hamarosan becsatlakozott az addig önálló műszaki főiskola. Mindezek könyvtárai teljesen autonóm módon működtek, csak a felső irányítás

– a főigazgató – és a finanszírozás kötötte össze őket. Pár évvel érkezésem előtt dolgoztak ki a központi könyvtárban egy helyi programot a könyvek feldolgozására.

E tényezőkből következtek stratégiai célkitűzéseim: egységes technológiai folyamatok legyenek az egész hálózatra kiterjedően, ehhez pedig professzionális integrált szoftver (és szerver) kell a könyvtári folyamatok számítógépesítésére. Továbbá erősíteni kellett az állományvédelmet a több mint kétszáz éves Klimó-gyűjtemény védelme érdekében. 1994-ben erős reményünk lehetett egy jelentős világbanki támogatásra; ez a körülmény is hozzájárult ahhoz, hogy – családom megértését kérve – vállaltam az utazó könyvtár-igazgató szerepét. Hiszen az Antall-kormány a kitörési pontok közé sorolta a felsőoktatás modernizálását. Ha szükség van ott rám, gondoltuk, akkor mennem kell...

Ám a valóság ridegen közbeszólt: a magyar gazdaság mélyrepülése a Bokros-csomagnak nevezett takarékosági programhoz vezetett. Ennek egyik elemeként 1995 májusában, épp a világbanki projekt eredményeit bemutató konferencia napjaiban megtudhatuk, hogy ebből a projektből, a remélt nagy országos fejlesztésből bizony semmi nem lesz. Helyette maradt a túlélési kényszer, a helyi erőforrások átszervezése, más szavakkal az „isten” célkitűzés: teremts semmiből valamit...

A könyvtár egész hálózata akkoriban száz főt meghaladó nagyságú volt, körülbelül azonos létszámban korábbi főosztályommal. Voltak igen jó szakemberek, igazán elkötelezett munkatársak: Móró Mária Annára, Bogárdi János és másokra szívesen emlékezem. Több kreatív munkatárs jobb lett volna, de nyilván ezt mondja minden vezető. Mindig arra törekedtem, hogy közös álláspontot alakítsunk ki, akár hosszabb vita árán is, majd a világosan kimondott célt, feladatot egyértelműen hajtsuk végre.

Az öt év alatt sikerült több alapvető feladatot megvalósítanunk:

- bővíteni a hálózatot (művészeti kari könyvtár, történettudományi szakkönyvtár stb.);
- egységes szerzeményezési-feldolgozási munkafolyamatot képezni;
- 1996 végén saját erőből, részletre (20 millió forintért) megvenni a Corvina-szoftvert a központi szerverrel együtt.

Arculatunk kialakítása érdekében konferenciákat szerveztünk, Klimó-emléklapot osztottunk legjobb munkatársainknak, majd saját lapot (*Pécsi Könyv- és Infotár*, 1996-1998.) jelentettünk meg. Egyik átalakított helyiségünkben időszaki kiállításokat nyitottunk rendkívül gazdag gyűjteményünk kincseit felhasználva, de külső erőkkkel is összefogva (mint a Dante Társaság). Amit érdemesnek tartottam, azt országos lapokban publikáltam (például a stratégiai tervet a *Könyvtári Figyelő* 1996. 4. számában). Az Egyetem többnyire pozitív módon fogadta szándékainkat. Az nem könnyítette meg a munkánkat, hogy az öt év alatt három rektor – azaz három rektori vezetés (új rektor-helyettesek, új gazdasági főigazgató) – követte egymást.

Öt év után váltottam, és 1999 nyarán átkerültem a kaposvári főiskola könyvtár tanszékének élére. Érdekes fordulat volt, magamnak így fogalmaztam meg: ezentúl ne te igyekezz „seniális” megoldásokat kitalálni, hanem hallgatóidat vedd rá erre e célkitűzésre, őket inspiráld, motiváld minden lehető módon. Voltak egészen kiváló csoportok, majd később gyengébbek is; de talán a legelső volt a legjobb. Örömmel követem a tehetséges Gulyás Kata, Szótér Andrea és a többiek életének változásait. A későbbi évfolyamokból kiemelkedett Fazekas Mária, Csobán László, Garamvölgyi László és még jó páran. Sok munka volt, sokat kellett tanulnom nekem is. Szerencsém volt a kollégáimmal; közülük

mai napig baráti kapcsolatot tartok fenn a kitűnő Vörös Klárával. Később nagy szerencsére meg tudtuk nyerni Tószegi Zsuzsát, hogy tanítson nálunk.

Tizenkét tanévet töltöttem Kaposváron, a második felét már az új egyetem keretében. Ennek kapcsán ért az a felkérés 2004 végén, hogy pályázzam meg az egyetemi könyvtár vezetését. Horn Péter akadémikus rektorunk személye garancia volt arra, hogy érdemes belevágni. 2005 végén új épületbe költözhattünk, a két elődintézmény (állattudományi, illetve pedagógiai főiskola) erőforrásait (könyvtári állomány, létszám stb.) összeolvastva. Az utolsó években már nem vállaltam a kettős terhelést, így maradt az oktatás, amelynek öt éve, 2011 tavaszán intettem búcsút.

Írás, publikálás – világlátás

Első publikációim a *Könyvilágban*, majd a *Magyar Könyvszemlében* jelentek meg. Később, bő negyven éven át igyekeztem a munkámmal kapcsolatos kérdéseket mélyebben megvizsgálni, és e vizsgáladások eredménye általában kisebb-nagyobb cik lett. Amit írtam, annak 99 százaléka megjelent. Ha ma beütöm nevemet a MATARKA cikkadatbázisba, pontosan 174 találatot mutat. Ezek egy része hosszabb-rövidebb referátum (*TMT, Könyvtári Figyelő*, illetve korábban a *Kisebbségkutatásba* is dolgoztam, a főszerkesztő Cholnoky Győző kérésére). KMK-ás koromban gyakran írtam recenziót az *Új Könyvekbe*, ezek a lap szabályait követve név nélkül jelentek meg.

Életkoromhoz illően ma már kevésbé a jövő, inkább a múlt foglalkoztat. Kik vagyunk és honnan jöttünk, mi könyvtárosok? Voltak írásaim, amelyek ennek mentek utána. Mesterem és barátom volt Horváth Tibor, az ő írásait sikerült egyszerű, ám célirányos emberi-szakmai összefogással digitalizálni, így ma mindenki kutathatja a MEK-ben. Ideje lenne, hogy valaki doktori disszertációt írjon életművéből. Nekrológgal búcsúztam a kiváló Rózsa Györgytől.

Tíz éve elég tudatosan tervezem kutatási témáimat. Foglalkoztatott az angolszász public library létrejötte, mint a liberális kapitalizmus különleges terméke. Időről időre visszatérek az amerikai témához, ahogy az oroszhoz is. Utána logikusnak látszott megnézni egy liberális szemléletű lapot, amilyen a nagyapám által szerkesztett *Népművelés* volt. Ezután hozzáálltam a két világháború közti reformkonzervativizmust képviselő *Magyar Szemle* (Bethlen István és Szekfű Gyula folyóirata) vizsgálatához (lásd: *Könyvtári Figyelő*, 2011. 3-4. sz.).

Nagy – szinte kimeríthetetlen – témakötegek tűnik a „diktatúra és könyvtár” fogalmak alá rendelhető kutatási irány. Nyelvtudásom és elég kiterjedt gyakorlati tapasztalatom alapján fogtam hozzá a bolsevik könyvtárügy áttekintéséhez, rávilágítva az előzményekre is; ez négy részben látott napvilágot a *Könyvtári Figyelőben*. Ennek párhuzamos iránya a hitlerista könyvtárügy tanulmányozása, e témakörben egy tanulmány (*Könyvtári Figyelő*, 2010. 1. sz.) és több érdemi recenzió készült eddig, és remélhetőleg íródik még legalább két-három tanulmány. Akkor a hazai olvasónak is komolyabb rálátása lehet a nagy európai diktatúrák könyvtári világára. Ezekhez intenzíven gyűjtöm az anyagot immár évek óta. Németországi bátyám segít megrendelni a muníciót, hála az ottani fantasztikus antikvár-adatbázisnak, ugyanis a nagy ország összes antikváriumának kínálata egy internetes címen (www.zvab.de) kereshető. Mennyire elkelve itthon is egy ilyen! Jó két éve jutottam arra a „meghökkenőt” gondolatra: és mi van a Rákosi-korszakkal?! Annak a történetét ki és mikor fogja megírni? Amit eddig írtak róla átfogó jelleggel, az mai szemmel alig több

porhintésnél... (Miközben számos kiváló résztanulmány olvasható már.) Ám rájöttem, ennek szükséges mélységű feltárása nem lehet egy ember tennivalója, ha csak nem képes 15 évig ezen dolgozni. Nekem ennyi időm aligha van, következésképp kutatócsoportra van szükség. Ezt sikerült is 2014 folyamán megalapozni. Mostanában jönnek már egymás után Pogány György, Kégli Ferenc, Pogányné Rózsa Gabriella érdekesnél érdekesebb tanulmányai több szaklapban. Dolgozik Varga Katalin és Gáborjáni Szabó Botond is – valódi levéltári kutatás és minden illő tudományos előkészület után. Az én első idevágó írásom e napokban válik leadhatóvá. Ha sikerül tervünk, az nagy pillanat lesz.

Mindig érdekelt a nagyvilág. Ha lehetett, mozogtam, ha épp nem, akkor gondolatban és írásban bolyongtam. Írtam a kínai könyvtárügyről, több délkelet-ázsiai ország (Vietnam, Szingapúr) helyzetéről és fejlődéséről, korábban kubai, román és más országokbeli könyvtárakról.

Rájöttem, hogy érdemes a külföldi olvasáskutatási és médiahasználati szakirodalom javát közvetíteni: mára van vagy fél tucat ilyen témájú írásom. Vonzott és vonz a messzeség, talán azért is, mert életem első 18 éve icipici településekhez láncolt. 1963-ban voltam először külföldön, az OSZK által szervezett pozsonyi kiránduláson. (Hajdanában, 1900 körül Gizella nagyanyám odajárt előkelő internátusba, Wildner dédapám meg valamivel korábban városparancsnokként szolgált Pozsonyban.) 1965-ben tanszékvezetői ajánlással meglátogattam az osztrák nemzeti könyvtárat.

Azóta hol mindenütt jártam! Legtöbbször Oroszországban, Németországban és Ausztriában. Az utóbbi évtizedben vagy tízszer Amerikában, eljutva Kaliforniáig, a csodás stanfordi egyetemi könyvtárig, meg a San Francisco Public Library-ig.

Komolyan a New York-i Columbia Egyetem tízmilliós állományú könyvtárát használtam, mikor lányomat látogattam. Szereztünk két-három hétre szóló látogatói igazolványt, ezzel bemehettem a raktárak legmélyére, ott órákig gyűjtve a legfontosabbnak tűnő dokumentumokat. Azokat lehurcoltam a kényelmes olvasóterembe mélyebb betekintés végett. Majd a megbeszélte időben jött Juli, és a kedvenceket kikölcsönözte. Ezekből pedig a magyar származású sajtóguru, Pulitzer József által alapított újságíró fakultás másoló-gépén csináltam magamnak hazacipelhető anyagot. Az orosz-szovjet írás sem jött volna létre ennek híján, illetve Juli „amazonos” könyvrendelése nélkül.

Másik kedvenc kutató könyvtáram a berlini Staatsbibliothek. Hogyan jutottam oda? Ez igen szép történet, hálás is vagyok érte a sorsnak. 1990-ben az OSZK nagy Corvina-kiállításra készült, és a nyugati partnerek kötelességüknek érezték, hogy a rendszerváltozások minden segítséget megadjanak hazánkknak. Az április eleji megnyitóra érkezett Nyugat-Berlinből Tilo Brandis professzor, a Staatsbibliothek hatalmas kéziratárának igazgatója, hóna alatt egy corvinával. Hirtelen kellett egy ember, aki német nyelven fogadni tudja őt a repülőtéren – szóltak hát nekem. Tilót már másnap vacsorára hívtuk meg feleséggel egy étterembe. Úgy összeharagkoztunk, hogy a következő évben gyerekeikkel érkeztek magyarországi nyaralásra hozzánk. A négy gyerek megnőtt, és a „kiürült” szülői lakásba én bármikor bejelentkezhetem, mehetek akár másnap a Staatsbibliothek zu Berlin-be. Tilo felesége, Ute, a hajdani Szudéta-vidéki menekült a világ legcsodásabb embere. Egy példa a sokból: hosszú évek óta gyűjt etiópai gyerekek számára német pénzt, hogy egy egész ottani iskola valamennyi gyereke részesüljön tanításban, napi étkezésben és tankönyvekben. Őket eközben minden magyar dolog is érdekli, legyen szó Bartókról, magyar írókról vagy művészekről. Tilo el volt ragadtatva legutóbb Pannonhalmán jártunkban, amikor

egy fiatal kolleginával hosszas latin diskurzusba keveredhetett. Ő mai napig aktív, jóllehet 80 körül jár. Írói hagyatékok és középkori kéziratok felértékelését végzi a legnagyobb német közgyűjtemények megbízásából. Miért kapós? Mert csupán a konkrét ráfordítás (szálloda, útiköltség, szerény étkezés) költségét kéri a megbízótól.

Jártam finn és dán könyvtárakban. Aki ilyeneket még nem látott, siessen mielőbb, nagy élmény. Életem egyik nagy adóssága, hogy nem írtam eddig érdemben a holland könyvtárügyről, pedig talán az gyakorolta rám a legnagyobb hatást. 1987 májusában két hetet töltöttem Hollandiában ottani ösztöndíjjal, ez idő alatt másfél tucat intézményt néztem, ismertem meg a hágai Királyi Könyvtártól kezdve Rotterdami, Amszterdami, Utrechtig, Wageningenig. Országos szak-, egyetemi és városi könyvtárak egyaránt célpontjaim voltak. Egyik személyes élményem a nácizmus utóhatásairól a következő volt. A háborút gyermekként átélte hölgy, a hágai Királyi Könyvtár központi katalógusának vezetője meghívott egy csésze teára. Azt mesélte, Németországba készül nyaralásra, de előbb rokonainak, jó ismerőseinek hosszan kell indokolni a szándékát, ugyanis a náci megszállás emléke negyven év után is mélyen él az emberekben...

Talán a nagy szakmai hatás fojtja belém a szót: nem szeretnék érdem alatti szinten megnyilatkozni. Hallgatóimat viszont többször sikerült rávennem holland témájú szakdolgozatra. Csekély vigasz... Ami talán a legjobban megfogott, az a céltudatos, egyben tökéletesen és természetesen puritán eredményre törekvés. Aki látott holland könyvtárigazgatói szobát, az talán megért. Akkoriban ilyen tételt állítottam fel: minél egyszerűbb egy ország könyvtárigazgatói irodáinak berendezése, annál jobb annak az országnak a könyvtárügye. Próbáljanak meg ennek utána gondolni, és ellenőrizzenek engem. Általánosságban is igaz: egy kis ország szakembere ne akarja feltalálni a spanyolviaszt, ehelyett nyelveket kell tanulni, és körülnézni, ahol érdemes, majd töprengeni, elemezni és átvenni a hasznosnak tűnő dolgokat.

Összegzés, avagy lírai fohász

Vándor, aki arra gondolsz, milyen nehéz is sok helyen a könyvtárosok sorsa (sokszor kiviccelik őket pedánságuk miatt, nem becsülik eléggé nélkülözhetetlen munkájukat stb.), tedd hozzá, kérlek, hogy viszont övék az egyik legszebb foglalkozás. Segítik az érdeklődőt, kedvet csinálnak az olvasáshoz, a gyerekeknek a mindent tudás varázsát kínálják, összeállítják a leendő Nobel-díjasok publikációs listáját – és még ezer nagyszerű lehetőségük van a kibontakozásra. Befogadják a hajléktalant: például a San Francisco Public Library napi ötezer látogatójának 10-15 százaléka közülük kerül ki.

Kedves kollégáimat is kérem, ne csüggedjenek, még akkor se, ha netán alapos okuk támadna rá. A háromezer éves intézmény sok „hidegfrontot”, akár jégkorszakot” is átél már.

Vándor, ha van módod rá, mindenben segítsd – tenmagad érdekében is – a könyvtárosokat!

Vándor, azt se felejtse, hogy még párodát is megtalálhatod a könyvtárosok közt, erre itt vagyok én élő példaként... Jó kutatási téma lehetne a könyvtáros pároké, talán a szegedi Mader-pár, Béla és felesége kaphatná az első fejezetet.

Sonnevend Péter